

Overchenko A.I. Content characteristic of teenagers' legal consciousness.

The article deals with the theoretical analysis of the legal consciousness issue, its types, functions of structural components and indices of its studying. Essential characteristics of teenagers' legal consciousness are analyzed.

Key words: *legal consciousness, structural components of legal consciousness, legal socialization, legal conviction.*

Стаття надійшла 7 серпня 2011 року

УДК. 159.922

В.М. Поліщук

КОМБІНОВАНИЙ СИТУАТИВНИЙ СИМПТОМОКОМПЛЕКС ПЕРЕЖИВАНЬ НЕНОРМАТИВНИХ КРИЗ У ПІДЛІТКІВ ТА ЮНАКІВ

Актуалізується проблема з'ясування змісту вікових ненормативних криз у системі підліткового та юнацького віку як необхідна умова попередження формування в особистості асоціальних виявів. Встановлена структура їх комбінованого негативного симптомокомплексу (віртуальне сприймання, брутальні словесні штампки, злісні навмисні вчинки, максимальний зиск, «купи-продай», інфантилізм, кримінальні уявлення, «соціальний дебілізм») із власними унікальними системними ознаками та властивостями, можливою асоціальною результативністю та потенційними перспективами свого подолання.

Ключові слова: *комбінований ситуативний симптомокомплекс, симптом, ненормативна криза, переживання.*

Постановка проблеми. Переживання, за Л.С. Виготським, є основною структурною одиницею вікових криз (Л.С. Виготський, 1984). Якщо нормативні, тобто закономірні, кризи є психогенним чинником, зіставляючись із умовними віковими інтервалами, то ненормативні (ситуативні) – властиві будь-якому віковому періоду (перехідному чи стабільному), оскільки спочатку відображають свою залежність від несприятливих суспільних трансформацій, а згодом вже активно їх стабілізують через конкретні негативні переживання як вихідні для різних асоціальних виявів. З'ясувати

зміст ненормативних криз означає встановити їхній симптомокомплекс переживань – структуровану динамічну систему комбінованої ситуативної негативної симптоматики (результат взаємодії у нормативних кризах симптомів типу впертості як неслухняності, негативізму, корисливості тощо – всього 17 симптомів) у конкретних ситуаціях несприятливої соціалізації [7]. Для педагогічної практики – це показник започаткування негативних світоглядних трансформацій, які потребують адекватного реагування для попередження відповідного особистісного розвитку.

Стан дослідження. В Україні вихідні уявлення для виокремлення негативної симптоматики переживань належать Н. Максимовій (2002), В. Роменцю (2003), Т. Титаренко (2010), у Росії – А. Сидоркіну (1992), І. Медведєвій, Т. Шаховій (1994). Зроблена спроба новітнього осмислення переживань [4]. Істотна тематична інформація зосереджена у збірниках «Актуальні проблеми психології» Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України [1; 2], однак, у цілому, ця проблема є малодослідженою, більше стосуючись нормативних криз (зокрема у підлітковому та юнацькому віці – це кризи з умовними назвами 13, 17, 23 років). Такі кризи (передусім – біографічні, випадкові) висвітлюються у межах теорій життєвого шляху людини (К. Абульханова-Славська, 2009; С. Максименко, 2010; Т. Титаренко, 2010), де специфікою переживання є актуалізація у свідомості сенсу життя (Л. Анциферова, Р. Ахмеров, Ф. Василюк, В. Слуцький) [5], будь-якому віку властиві передусім переживання (І.Д. Бех, 2010) [3]. Однак сьогодні не виокремлені складові симптомокомплексу ненормативних криз. Потребують вивчення психологічні чинники, які спричиняють прогресування негативної симптоматики вже нормативних криз, а також вплив на них некомпетентного соціального втручання в несприятливих повсякденних навчально-виховних реаліях і стереотипах.

Мета статті – встановити структуру і властивості виокремленого симптомокомплексу ненормативних криз у підлітків та осіб юнацького віку на прикладі його складових.

Виклад основних положень. Встановлено, що залежність від соціальної дійсності визначає симптоматику ненормативних криз як ситуативну, яка може стабілізуватися лише в умовах і наслідках затяжних суспільних трансформацій. У нормативних

кризах посилює їх негативні і нейтралізує позитивні симптоми переживань.

Структура симптоматики: 1. Основна – комплекс комбінованих восьми негативних симптомів у будь-якому віковому періоді (перехідному чи стабільному): віртуальне сприймання, брутальні словесні штампи, злісні навмисні вчинки, максимальний зиск, «купи-продай», інфантилізм, кримінальні уявлення, соціальний дебілізм (позитивні симптоми – відсутні). 2. Домінантна – негативні симптоми, які мають найбільші вияви (частота і сила) в окремому віковому інтервалі певного вікового періоду. 3. Провідні доміанти – негативні симптоми, які властиві більше як одному інтервалу у певному віковому періоді. 4. Нетипова, або фонова: негативні симптоми з найменшими виявами.

Властивості симптоматики: 1. Показники недостатнього розвитку позитивних симптомів нормативних криз. 2. Відсутність фазовості у розвитку (свідчення нестійкості, або ситуативності, переживань, тобто їхньої слабкої прогнозованості, що є наслідком короткотривалої або довготривалої, сприятливої чи несприятливої соціалізації). 3. Мінливий вплив на негативні симптоми нормативних криз (також залежить від змісту соціалізації). 4. Полярність характеристик (прихований симптом – неприхований, стійкий – нестійкий), зміст яких у підлітків та юнаків є однотипним на відміну від аналогічних характеристик симптомів нормативних криз. 5. Основні перспективи переживань: 1) домінантна – стійка, навіть навмисне неконтрольована (недостатньо контрольована): виявляється в усвідомленому, часто – агресивному, протиставленні себе оточенню; 2) помірна – стійкий, але контрольований розвиток симптоматики: усвідомлене, вибіркове, іноді агресивне, протиставлення себе оточенню; 3) слабка – ситуативна, здебільшого контрольована і неагресивна (усвідомлена або неусвідомлена) як результат тимчасового незадоволення впливами оточення.

Для прикладу розглянемо зміст окремих симптомів [6].

Віртуальне сприймання (у Російській Федерації схожий феномен називають «мультиковим світосприйманням». – І. Медведєва, Т. Шахова, 1994): результат взаємовпливу передусім симптоматики нормативних криз – дратівливості, зухвалості, байдужості, індивідуалізму, пізнавальної обмеженості, жорстокості, лихослів'я.

Стимулює руйнівні пізнавальні інтереси, блокує вольове зусилля, сприяючи моральній деградації (від соціальної апатії – до неприхованої жорстокості), а також неадекватні відгуки на впливи оточення незалежно від його смислової спрямованості. Наприклад, у спогляданні екранних напружених подій, де героїв зображують актори, домінує неприродність сюжету, мало схожа на реальну дійсність, унаслідок чого формується її «екранне бачення»: перенесення у віртуальний світ через «ігрову фізичну силу» як спосіб впливу на будь-яких персонажів (позитивних і негативних), які набувають деформованого, спотвореного вигляду, коли через послаблення позитивних переживань знижується чи зовсім зникає будь-яка можливість їм співпереживати, а, отже, обмежуються шанси для позитивного самоствердження у реальному, а не придуманому світі. Перешкоджає осмисленню дій, спонукаючи до ситуативних учинків без прогнозування їхніх наслідків, низьких умінь співпереживати. Активно передається між суб'єктами незалежно від віку. У взаєминах пропагує правила типу «Якщо мета благородна, то для її досягнення підходять будь-які засоби», «Сподівайся на себе», «Збиткуйся над меншим і слабшим, поки сила є», хай навіть «менші» і «слабші» уособлюють зло. Віртуальний досвід разом з реальним або придуманим, як власним, переноситься на інших із переконаністю про необхідність радикальних корисливих змін у правилах співжиття, для чого варто мати визнану фізичну перевагу, вигідні соціальні зв'язки, завдяки чому оперативно розв'язується власна меркантильна проблематика.

Типові ситуації таких світоглядних уявлень: 1) без результативного впливу на оточення (пасивні глядачі та слухачі); 2) осмислення за межами власного буття, що, не складаючи особистої небезпеки у момент постійного споглядання небезпеки для інших, формує байдужу особистість, яка прагне, однак, агресивно захищати власне «Я» на основі побачених або почутих зразків (активні послідовники, які можуть змагатися у способах нанесення страждань, часто – жорстоких).

Культивується будь-якими фільмами (мультиплікаційними, художніми, документальними тощо) з пропагуванням більше публічної зневаги із застосуванням фізичної сили, яка дійсно зовні спроможна подолати несправедливість, але, не визнаючи інших

способів впливу, крім насильства, завжди потенційно приречена на зворотній ефект – на значно потворніше насилля. У навчальній діяльності стабілізується зокрема через гіперболізацію принципу наочності, або суб'єктивне тлумачення її обсягів: спонукає не до читання, а споглядання, тобто до оглядового ознайомлення з матеріалом. Тоді втрачається осмисленість тексту: на тлі привабливих, захоплюючих епізодів часто залишаються непоміченими істотні події, які активізують ситуативну позитивну симптоматику переживань: особистість звикає гортати, а не читати, книгу, бо для системного інтелектуального розвитку мало лише зацікавленості, ще потрібно докласти вольове зусилля, ступінь якого визначається змістом та значущістю матеріалу.

Основні ознаки:

1. Новітні технологічні винаходи (спецефекти) у поєднанні з насиллям приваблюють навіть в умовах попереднього усвідомлення їхньої несприятливої значущості (формування примітивізму мислення і поведінки). Результат: видовища нетерпляче очікуються, поступово переходячи в азарт як умову блокування позитивних переживань.

2. «Слогани» в ігрових героїв, що одночасно позначають моральну та інтелектуальну обмеженість як ефективний оперативний засіб самоствердження, сповненого віртуальної інтриги та нестандартності. Результат – власне збіднене словотворення, яке, як суб'єктивно здається, є переконливим вербальним супроводом жорсткого впливу.

3. Напружена сюжетна динаміка віртуальних подій, яка спричиняє фіксовані бажання з низкою провідних серед них: прийняття ролі агресивного нападника-переможця, але не жертви; потім – бути у центрі таких подій (максимальна рухливість – погоні, протистояння з суцільним застосуванням фізичної сили); спостереження за небезпечними реальними ситуаціями з неусвідомленим ігноруванням їхніх наслідків як потенційною загрозою для оточення. Результат: ситуативність власних учинків із мінімізацією прогнозування їх негативних наслідків.

4. Домінування привабливої сценічної форми над змістом, агресії над стриманістю і зваженістю як способи посилення авторитаризму у дійсній, а не віртуальній, реальності. Результат: пріори-

тетність ігрових світоглядних правил над особистою відповідальністю, потрібною у реальному світі.

5. Неприязнь до фізично слабших персонажів реального чи віртуального світу, тобто потенційних потерпілих. Задоволеність від спонтанних дій та виняткової безпорадності у ситуації самозахисту, коли справжня бійка не сприймається брутальним, асоціальним явищем, оскільки реальні переживання, адресовані скривдженим, хай навіть негативним персонажам, блокуються досвідом комфортного споглядання аналогічних екранних випадків. Результат: формування у взаєминах авторитарних стереотипів типу «сильний – слабкий», які стимулюють зневагу до слабших, а отже, перехід від його пасивних до активних форм уже у реальному світі.

6. Пасивне сприймання небезпеки, яка особисто не загрожує у віртуальному світі, зате загрозна у реальності (фізичні і моральні страждання): 1) стосовно себе – активний самозахист, водночас не відмовляючись від допомоги будь-яких сторонніх осіб; 2) стосовно інших – як правило, аналогічна пасивність, яка може супроводжуватись тривалим активним спогляданням (упереджене коментування, сарказм, глумливість). Результат: егоїзм у безпеці для себе, і водночас можливість прийняття допомоги від інших, навіть неприязних осіб, на вигідних умовах, особливо у небезпечних ситуаціях.

Основні соціальні пріоритети у подоланні: 1) усвідомлення необхідності віртуального чи реального явища: спочатку – спільно з дорослими на основі системної інформації про його зміст (витоки, авторство, призначення; потім – взаємна, під керівництвом дорослих, спроба самостійного аналізу його змісту, за яким може знаходитися нереалізована позитивна симптоматика переживань); 2) зрештою – іронічне ставлення до екранних віртуальних подій, як результат, – розуміння їх штучності.

Брутальні словесні штампи – результат взаємовпливу передусім лінощів, дратівливості, хвастощів, хитрощів, зухвалості, байдужості, пізнавальної обмеженості, жорстокості, зарозумілості, і особливо лихослів'я («закінчуй базар», «не криши батон», «не вичавлюй пасту», «лох», «простак», «інтелігентик», «слабак», «крутий» тощо»). Стрімко прогресують під впливом дратівливості, хвалькуватості, хитрості, активізуючи неприховане агресивне лихо-

слів'я дорослих. У повсякденному спілкуванні використовуються для самоствердження як «слова-зв'язки» (можливість бути поміченими передусім референтним оточенням): 1) неконфліктному – суб'єктивна ознака дорослості, яка супроводжується задоволеністю; 2) конфліктному, особливо в екстремальних ситуаціях, – це знецінення, зневага партнера і водночас забезпечення власного домінування.

Вихідний словниковий запас без усвідомлення його асоціального змісту формується у 3–4 р.в. (р.в. – річний вік) насамперед у сім'ях, для яких лихослів'я є традиційним. У кінці 2-го – на початку 3-го року шкільного навчання формується система «брутальне поняття – його зміст», позначаючи вже усвідомлене вживання (1 фаза – пасивна брутальність). Після досягнення 9-10 р.в. ця система набуває статевої диференціації, у найближчій перспективі істотно не змінюючись, тобто використання є спонтанним і прихованим. У 11–13 р.в. – 2 фаза: пасивна і навмисна активна брутальність із стабільною статевою диференціацією як свідчення власної, більше неусвідомленої, незадоволеності розвитком позитивної симптоматики. У 16–17 р.в. – 3 фаза: вже усвідомлене, активне, демонстративне їх вживання, тобто «гра на публіку». Стійкість названої системи виявляється у неконфліктній та конфліктній взаємодії для посилення антипатії, агресивності, зрештою – ненависті. Отже, якщо для дорослих брутальність здебільшого – це протест, спосіб самозаспокоєння на рівні буденних звичок, то для підлітків і юнаків – спочатку їх наслідування, згодом – пасивне протиставлення, і насамкінець – започаткування активного протиставлення з оточенням.

Характерно, що підлітки і юнаки незалежно від віку і статі можуть одночасно протестувати проти батьківської брутальності і не схвалювати у себе, що є умовою локалізації брутальних словесних штампів як системного явища. Однак, відсутність або обмеженість позитивного досвіду у спілкуванні посилює їх, трансформує у стабільну звичку, асоціальність якої більшістю усвідомлюється, але не осуджується, оскільки може належати постійним чи ситуативним гендерним зразкам для наслідування, які демонструють фізичну силу, вражаючу розсудливість і витривалість з активним використанням кількісно фіксованих словесних штампів: а) у чолові-

ків – привабливий (краще – атлетичний) тип 20–45 р.в. (максимум – 60 р.в.) з виразним іронічним вольовим обличчям, стриманий, небагатослівний, не прагне подобатися оточенню, зате вміє виважено захищати себе та свої переконання, нехай навіть ціною пригнічення інших; спроможний фізично успішно протистояти кільком противникам і зрештою завжди перемагати у будь-яких екстремальних ситуаціях з напруженим і загрозливим для життя сюжетом; б) у жінок – також фізично розвинена (краще – приваблива) особа до 30–35 р.в. (максимум – до 45), яка вміє подобатися і подобається оточенню, керує автомобілем; залежно від ситуації – стримана або емоційна, вражаюче розсудлива, і, як чоловіки, успішно фізично змагається з кількома противниками, але її поєдинок артистичний та віртуозний.

Основні ознаки:

1. Наслідування дорослих («ті самостійно обирають зручний стиль спілкування разом із вживанням алкоголю, палінням тощо»). Монопольна розробка старшими, не обов'язково дорослими, правил взаємин стимулює в 11-13 р.в. долучитися до цього процесу, з 16–18 р.в. – до створення власних правил, що дозволяє або увійти у дорослу спільноту, або хоча б вийти за межі «дитячості». Якщо молодші школярі частіше називають себе «великими», то 11–13-річні підлітки – «дорослими». Результат: реальна можливість хизуватися перед оточенням, особливо значущим (передусім ровесниками), суб'єктивно почувуючись в іншому віковому статусі.

2. Вияв змісту спілкування найближчого оточення: активізуються сімейними взаєминами, коли батьківська агресія спрямовується на менших членів сім'ї та передається їм. Типовий приклад: «громовідвід», тобто перенасичення конфліктних подружніх взаємин як результат постійного невизнання власних помилок, несхильності до компромісу (обов'язковий пошук безвідмовного суб'єкта як причини взаємозвинувачень). Результат: будь-яке доведення, нехай навіть хибних, уявлень.

3. Констатація фізичних та інтелектуальних особливостей ровесників («квадрат», «дуб», «цеглина», «баран», «маріонетка» тощо) як засіб протиставлення з собою. Попередньо свідомо створюється ситуативна конфліктна ситуація з наступним трансформуванням у постійну, навіть екстремальну. Результат: неприхована

насолада у безпеці для себе та небезпеці для інших (доноси, інтриги, прихована або публічна образа, плітки, чутки), спричиняючи егоїзм, індивідуалізм, боягузливість, зверхність.

Основні пріоритети у подоланні: 1) іронія стосовно названих штампів як словотворчих бар'єрів у формуванні мовленнєвої культури; 2) спільне з дорослими обговорення їх витоків, змісту, причин активного вживання; 3) також спільне створення непривабливих характеристик активних носіїв.

Злісні навмисні вчинки – результат взаємовпливу передусім дратівливості, негативізму, хитрощів, зухвалості, байдужості, індивідуалізму, жорстокості, заздрості, зарозумілості, пристосовництва. Означають агресивне ставлення до оточення, яке супроводжуються ідентифікацією себе із зловмисником, але не жертвою. Поєднуючись з брутальними словесними штампами, створюють потенційний резерв для їхнього розвитку, знижують самокритичність, формують примітивізм мислення і поведінки, зрештою жорстокість з розповсюдженою батьківською позицією про її важливість, яка не враховує потенційно зворотного ефекту. Стимулюються байдужим ставленням дорослих до первинного ігнорування своїх прохань, виявляючись спочатку у прихованих слухняності, хитрості, потім – у неприхованих зухвалості та корисливості. Передбачають самоізоляцію від навчально-виховних проблем.

Також – це спосіб протесту на особисту зневагу, наприклад: дорослий, який ображає, здебільшого у відповідь отримує адекватне обурення як прагнення до справедливості, оскільки почувався б безкарним. Водночас, не схвалюючи його дій, підлітки і юнаки припускають власну жорстокість, апелюючи до встановлення справедливості: увага акцентується не стільки на протидії несумісних понять «добро – зло», скільки на досягненні бажаного, часто – зручного, результату. Констатуючи дієвість особистих учинків, які відображають «соціальне зло» (безробіття, гонитва будь-яким способом за прибутками, мізерність зарплат, дефіцит інтимно-особистісного спілкування), підлітки і юнаки потенційно потрапляють в егоїстичну ситуацію, у якій за відсутності позитивних зразків самостійно і творчо розвивають вже власне зло, маніпулюючи позитивними переживаннями: 1) «До мене це неприпустимо, а до інших – так, якщо це потрібно»; 2) категорія «добра» локалізується

у собі, а у стосунках з іншими вважається небажаною, розцінюючись як слабкість.

Основні ознаки:

1. Створення ситуації особистої безпеки у момент агресивних впливів на інших, зокрема потенційне використання захисту найближчого референтного оточення (соціальний статус батьків, родичів, знайомих). Результат: маніпулювання значущим оточенням формує стійкі уявлення про вигідну оперативність максимального зиску навіть у попередньо програшних для себе ситуаціях.

2. Демонстрація владності як спосіб неприхованого фізичного впливу або маніпулювання ним для нагнітання страху. Результат: переконаність у зверхності фізичної сили і, як наслідок, безперечне визнання неприйнятності інших засобів у взаєминах, зокрема особистісно орієнтованих; насолода від страждань, принижень.

3. Спрямованість на фізично слабших і соціально незахищених: створення несподіваних прикрощів (плітки, чутки), залякування (адресні погрози), безапеляційність у суперечках (нав'язування своєї точки зору, цілком потенційно усвідомлюючи її абсурдність), зухвалість (публічна зловтіха, глумливість). Результат: демонстративна самовпевненість і розв'язність як наслідок аналогічної безкарності, на чому навмисне самостійно наголошується.

Основні соціальні пріоритети у подоланні: 1) протиставлення доброзичливих учинків (безкорислива порада, допомога) та злісних навмисних; 2) групування ображених підлітків і юнаків для самозахисту, але без фізичного впливу.

Висновки. Симптоматика переживань ненормативних криз – це умовно визначені вісім комбінованих ситуативних негативних симптомів, які відзначаються власною структурованістю і властивостями. Виявлено, що *структура комбінованого негативного симптомокомплексу включає віртуальне сприймання, брутальні словесні штампки, злісні навмисні вчинки, максимальний зиск, купи-продай», інфантилізм, кримінальні уявлення, «соціальний дебілізм».* Кожен симптом має свої витоки, зміст, основні соціальні пріоритети подолання, що важливо для розробки адресного їм навчально-виховного впливу.

Перспективою наступних досліджень є вдосконалення психологічного супроводу кожного симптому на основі зіставлення

його змісту і динаміки з конкретними віковими інтервалами у системі підліткового і юнацького віку. Передбачається також з'ясування взаємозв'язків між симптомами нормативних та нормативних криз, що є необхідною умовою попередження та нейтралізації потенційних асоціальних виявів.

1. Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості; за ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. – К., 2010. – Т. 11. – Вип. 3. – Ч. 1. – 510 с.

2. Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості; за ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. – К., 2011. – Т. 11. – Вип. 4. – Ч. 2. – 387 с.

3. Бех І.Д. 100 ключів виховного успіху / І.Д. Бех // Шкільний світ: Спецвипуск. – 2009. – № 21–23 (485–487). – 151 с.

4. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / Василь Григорович Кремень. – [2-е вид.]. – К.: Знання України, 2010. – 520 с.

5. Никоненко Ю.П. Вплив криз на розвиток особистості в юнацькому віці / Ю.П. Никоненко // Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості; за ред. С.Д. Максименка, М.В. Папучі. – К., 2011. – Т. 11. – Вип. 4. – Ч. 2. – С. 108–118.

6. Поліщук В.М. Криза 13 років: феноменологія, проблеми / Валерій Миколайович Поліщук. – Суми: Університетська книга, 2006. – 168 с.

7. Поліщук В.М. Криза 13 років як перехідний період від молодшого шкільного до підліткового віку (дівчатка) / В.М. Поліщук // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 4. – С. 11–14.

Полищук В.Н. Комбинированный ситуативный симптомокомплекс переживаний ненормативных кризисов у подростков и юношей.

Актуализируется проблема определения содержания возрастных ненормативных кризисов в системе подросткового и юношеского возраста как необходимое условие предупреждения формирования в личности асоциальных проявлений. Установлена структура их комбинированного негативного симптомокомплекса (виртуальное восприятие, скабрезные словесные штампы, злостные умышленные поступки, максимальная выгода, «купи-продай», инфантилизм, криминальные представления, «социальный дебилизм») с собственными системными признаками и особенностями, возможной асоциальной результативностью и потенциальными перспективами своего преодоления.

Ключевые слова: *комбинированный ситуативный симптомокомплекс, симптом, ненормативный кризис, переживания.*

Polischuk V.M. The Combined Situational Symptomplex of Life Experience of Teenagers' and Youths' Deviant Crises.

The problem of contents definition of age deviant (subnormal) crises in the system of teenage and youthful age as a necessary condition of prevention the forming of personal asocial actions. The structure of their combined negative symptomocomplex (virtual perception, obscene verbal stamps, malicious deliberate actions, the maximum benefit, «buy-sell», infantility, criminal ideas, «social debilism») with its own system signs and peculiarities, possible asocial results and potential prospects of their overcoming is established.

Key words: combined situative symptomocomplex, symptom, deviant (subnormative) crises, life experiences.

Стаття надійшла 9 червня 2011 року

УДК316.454.3

Ю.Р. Сидорчик, М.Д. Белей

**ОСОБИСТІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮНАЦТВА
З ВИСОКИМ РІВНЕМ КОНФЛІКТНОСТІ
У ВЗАЄМИНАХ ЗІ СВОЇМИ БАТЬКАМИ**

Отримані результати дослідження дозволяють констатувати, що особистісні особливості юнацтва значуще взаємозв'язані з рівнем конфліктності у їх взаєминах із своїми батьками. Серед таких особистісних характеристик емпірично виділено незалежно-домінуючу позицію юнацтва у їх взаєминах з батьками.

Ключові слова: дитячо-батьківські взаємини, сепараційні процеси у сім'ї, конфліктність у взаєминах, юнацький вік.

Постановка проблеми. Необхідність подальшого розвитку в Україні інституту сім'ї вимагає розробки якісно нових підходів як у підготовці молоді до сімейного життя, так і до організації психологічної допомоги сім'ям. Це зумовлює актуальність досліджень, які сприяли б отриманню нових, науково обґрунтованих даних щодо функціонування сімейних взаємин.

Важливі рішення, які стосуються особистісного самовизначення, юнакам (чоловічої і жіночої статі) доводиться приймати, спираючись не лише на власний досвід, а і на уявлення про своє